

О.М. Лемешко,
старший науковий
співробітник
Інституту вивчення
проблем злочинності
Академії правових наук
України,
кандидат юридичних наук,
доцент

О.М. Овчаренко,
науковий співробітник
Інституту вивчення
проблем злочинності
Академії правових наук
України,
кандидат юридичних наук

Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: окремі проблеми

Актуальність дослідження питань, пов'язаних із притягненням суддів до кримінальної відповідальності, зумовлена багатьма суспільно-політичними та правовими чинниками. Останнім часом досить часто набувають широкого суспільного розголосу випадки зловживань з боку суддів, що несумісні з високим званням судді. Такі прецеденти викривають наявні у судовій системі проблеми в цілому, підтверджують, що не завжди на посади суддів призначаються або обираються особи з високими моральними якостями та бездоганною репутацією.

Разом з тим недосконалість чинного кримінального, кримінально-процесуального законодавства і законодавства про судоустрій призводить до того, що деякі випадки безвідповідальної та протизаконної поведінки суддів залишаються поза увагою правоохоронних органів. Це свідчить про потребу аналізу процедури притягнення суддів до кримінальної відповідальності.

Серед вітчизняних науковців-юристів проблему притягнення суддів до відповідальності досліджували Л.Є. Виноградова, С.В. Подкопаєв, Р.О. Куйбіда, кримінально-правові питання злочинів проти правосуддя були предметом вивчення та аналізу М.І. Бажанова, В.О. Навроцького, П.П. Андрушка, М.І. Мельника, М.І. Хавронюка, В.І. Осадчого, О.І. Плужник, В.В. Мульченко та ін. Однак складні аспекти чинної процедури притягнення суддів до кримінальної відповідальності, кримінально-правової оцінки злочинів, які вчинюють судді і які пов'язані з їх професійною діяльністю, залишаються дискусійними. Тому доцільним є вивчення складних аспектів у застосуванні приписів Особливої частини Кримінального кодексу України (далі — КК) щодо складів злочинів, суб'єктами яких можуть бути лише професійні судді (ст. 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови»).

Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства кримінальна справа щодо судді суду загальної юрисдикції може бути порушена за наявності передбачених законом приводів і підстав будь-якою посадовою особою чи органом, які зазначені у ст. 98 Кримінально-процесуального

S u m m a r y

The article covers analysis of procedural aspects of bringing judges to criminal responsibility under effective legislation. The authors detail issues of criminal-legal qualification of ruling by judge deliberately unjust judgment, decision, ruling or resolution.

кодексу України (далі — КПК). Як зазначається у науковій літературі, за цих умов процедуру допиту судді, висування проти нього обвинувачення у вчиненні злочину, в тому числі й в ухваленні свідомо незаконного рішення, можна використати (і використовують) для впливу на його службову діяльність¹. Водночас у багатьох країнах світу дозвіл на притягнення суддів до кримінальної відповідальності дає Конституційний суд, який таким чином запобігає зловживанням з боку інших державних органів щодо суддів².

У Законі від 15 грудня 1992 р. № 2862-ХІІ «Про статус суддів» (далі — Закон № 2862-ХІІ) встановлені особливості затримання судді. Згідно з п. 2 ст. 13 цього Закону, який відтворює положення ч. 3 ст. 126 Конституції України, без згоди Верховної Ради України суддя не може бути затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку суду. Відповідно до п. 4 ст. 13 Закону № 2862-ХІІ проникнення в житло чи службове приміщення судді, у його особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть провадитись тільки за вмотивованим рішенням суду, а також за згодою судді в разі прийняття головою відповідного суду рішення про вжиття спеціальних заходів безпеки.

Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства кримінальна справа щодо судді суду загальної юрисдикції може бути порушена за наявності передбачених законом приводів і підстав будь-якою посадовою особою чи органом, які зазначені у ст. 98 Кримінально-процесуального кодексу України

Аналізуючи сутність недоторканності суддів, Конституційний Суд України дійшов висновку, що вона є одним із елементів їхнього статусу, не є особистим привілеєм, і не обмежується визначеною у ч. 3 ст. 126 Конституції гарантією, згідно з якою суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом (Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин 1, 2 ст. 126 Конституції України та ч. 2 ст. 13 Закону «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу)).

Зазначені гарантії недоторканності особи і життя судді цілком узгоджуються зі світовою практи-

кою і міжнародними стандартами. Однак, приймаючи новий Кримінально-процесуальний кодекс України (далі — КПК) варто уточнити, що проведення будь-яких оперативно-розшукових заходів щодо судді слід здійснювати виключно після порушення кримінальної справи проти нього, а також зазначити, що повноваження з розгляду таких справ мають належати Верховному Суду України. Саме найвищий судовий орган за поданням Генерального прокурора України повинен вирішувати і питання про порушення кримінальної справи проти судді будь-якого рівня і спеціалізації. Це надасть додаткові гарантії недоторканності суддів при здійсненні ними правосуддя.

Проведення будь-яких оперативно-розшукових заходів щодо судді слід здійснювати виключно після порушення кримінальної справи проти нього, а повноваження з розгляду таких справ мають належати Верховному Суду України

Судовий розгляд справ щодо суддів згідно з чинним законодавством має певні особливості. Так, кримінальну справу стосовно судді Конституційного Суду України та будь-якого суду загальної юрисдикції розглядає у першій інстанції апеляційний суд. Підсудність справи визначає Голова Верховного Суду України або його заступник. При цьому справу не може розглядати той суд, в якому обвинувачений працював суддею (частини 5, 6 ст. 13 Закону № 2862-ХІІ). Такі поло-

ження Закону цілком узгоджуються з міжнародними стандартами. Відповідно до п. 17 Основних принципів незалежності суддів звинувачення або скарга, що надійшли на суддю під час виконання ним своїх судових і професійних обов'язків,

повинні невідкладно і безсторонньо бути розглянуті згідно з відповідною процедурою; суддя має право на відповідь і справедливий розгляд; на початковому етапі розгляд скарги має проводитись конфіденційно, якщо суддя не звернеться з проханням про інше³.

За даними правоохоронних органів, у 2005 р. проти суддів було порушено 13 кримінальних справ, у 2006 р. — 29, у 2007 р. — 43, у 2008 р. — 56, за I квартал 2009 р. — 24 справи⁴. За 12 років роботи Вищої ради юстиції було рекомендовано до призначення майже 5 тис. осіб, а до звільнення за порушення присяги — 100, із них 12 — за обвинувальним вироком суду⁵.

³ Див.: Уголовное право. Особенная часть / Под ред. Н.И. Ветрова и Ю.И. Ляпунова. — М., 1998. — С. 653—655; Бажанов М.І. Злочини проти правосуддя. — Х., 1996. — С. 11—13.

⁴ Див.: Салей Е. Власть, суд берет // Корреспондент. — 2009. — № 10. — С. 23.

⁵ Див.: Там само.

¹ Див.: Толочко О. Деякі шляхи удосконалення гарантій незалежності суддів // Юридичний журнал. — 2005. — № 10. — С. 100—103.

² Там само.

За нормами КК можна виокремити дві групи злочинів, пов'язаних із відправленням правосуддя. Перша група — це злочини, що можуть бути вчинені суддями як службовими особами держави, представниками судової складової державної влади. До цієї групи належать склади злочинів розд. XVIII Особливої частини КК, в якій установлені покарання за злочини проти правосуддя. Так, судді можуть бути суб'єктами злочинів за ст. 374 (порушення права на захист) та ст. 375 (постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови). Суттєвим при кваліфікації неправомірних дій суддів, передбачених цими статтями є те, що вони можуть супроводжуватись іншими службовими злочинами, наприклад, зловживанням владою або службовим становищем (ст. 364 КК), службовим підробленням (ст. 366 КК), одержанням хабара (ст. 368 КК). Такі випадки потребують кваліфікації вчиненого за сукупністю злочинів⁶.

Судді можуть бути суб'єктами злочинів за ст. 374 (порушення права на захист) та ст. 375 (постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови)

Друга група приписів Особливої частини КК, безпосередньо пов'язаних із здійсненням правосуддя, спрямована на захист судді як носія судової влади від незаконного втручання в його професійну діяльність. Так, наприклад, у статтях 376—379 КК передбачена відповідальність за незаконне втручання в діяльність судового органу, в роботу автоматизованої системи документообігу суду, погрозу чи насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного, умисне знищення або пошкодження їхнього майна, народного засідателя або присяжного, посягання на життя цих осіб у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя. У зазначених складах злочинів суддя або інший носій судової влади (народний засідатель, присяжний) вже є потерпілим. Криміналізація зазначених діянь виконує роль гарантії незалежності суддів при постановленні ними рішень, запобігає втручанням в процедуру вирішення справ.

Розглянемо детальніше випадок, коли суддя порушує закон і постановляє завідомо неправосудний вирок, рішення, ухвалу або постанову. Ці випадки охоплюються ст. 375 КК — постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови — і викликають інтерес з точки зору їх кваліфікації. Аналіз диспозиції зазначеної статті свідчить, що цей злочин посягає на встановлений порядок реалізації конституційних засад здійснення судочинства, честь і гідність особи тощо. Предметом

злочину є вирок, рішення, ухвала або постанова, винесена суддею або колегіальним складом суду⁷.

Учені-теоретики погоджуються, що термін «рішення суду» є найбільш загальним і охоплює всі можливі процесуальні рішення суду. Стаття 375 КК викладена таким чином, що її застосування не залежить від рівня судової інстанції (перша, апеляційна чи касаційна), виду судочинства (кримінальне, цивільне, адміністративне, господарське, справи про адміністративні правопорушення), складу суду — одноособового або колегіального. До сфери дії цієї статті віднесені не лише судові рішення, що стосуються розгляду питань по суті, а й судові акти (ухвали, постанови), які приймаються під час судового розгляду і стосуються організаційних питань (про перенесення розгляду справи, про визначення порядку розгляду доказів тощо).

Як правило, перелік рішень суду надається у відповідних кодифікованих процесуальних законах.

Аналізуючи процесуальне законодавство, можна виокремити дві групи судових актів: 1) рішення по суті справи, в яких вирішується винність або невинність особи у вчиненні злочину, спір про право або заява заінтересованої особи (вирок у кримінальній справі, рішення або постанова суду); 2) рішення, що стосуються проміжних етапів ведення провадження у справі (ухвали і постанови суду). Окремо варто виділити рішення суду, які приймаються на досудових стадіях провадження у кримінальній справі, пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян (щодо обрання, зміни, скасування або продовження запобіжних заходів, надання дозволу на зняття інформації з каналів зв'язку тощо). Такі рішення суду приймає у вигляді ухвал і постанов, а через специфіку питань, які вони вирішують, та їх правові наслідки вони займають окреме місце в системі судових актів.

Складним є питання, чи будь-які випадки прийняття або постановлення зазначених актів суду підпадають під ознаки диспозиції ст. 375 КК? Формальне тлумачення її змісту зобов'язує дати позитивну відповідь на це питання, проте більш детальний аналіз змісту і правової природи деяких актів суду викликає сумніви щодо доцільності обраного законодавцем шляху. Наприклад, ухвала суду про те, щоб залишити позовну заяву без руху (і кілька інших ухвал суду першої інстанції), не може бути оскаржена в апеляційному порядку, а її постановлення не перешкоджає подальшому зверненню до суду (ст. 121 Цивільного процесуального кодексу України). Виникає питання: чи варто порушувати кримінальну справу проти судді за постановлення такої ухвали, якщо існують інші процесуальні механізми впливу на цю

⁶ Див. докладніше: Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973—2006 рр.: Вид, третє зі змін. та допов. — Х., 2007. — С. 355—365.

⁷ Див.: Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины от 5 апреля 2001 г. / Под ред. Н.И. Мельника, Н.И. Хавронюка. — К., 2002. — С. 1016.

ситуацію? Варто визнати, що ухвали суду з організаційних питань ведення судового провадження не можуть бути підставою для кримінальної відповідальності, а предметом ст. 375 КК мають бути лише рішення суду по суті справи, а також рішення, які приймаються на досудових стадіях провадження у кримінальній справі, пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян.

Диспозиція ст. 375 КК сформульована так, що її дія поширюється на частину актів Конституційного Суду України. Відповідно до ст. 61 Закону від 16 жовтня 1996 р. № 422/96 «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон № 422/96) цей Суд за результатами розгляду справ щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради АР Крим приймає рішення. На висновки Конституційного Суду України з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України; про відповідність Конституції чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту (ст. 62 Закону № 422/96) формально не поширюється дія ст. 375 КК, хоча по суті вони є різновидом рішень суду. Щодо рішень Конституційного Суду України цікавим є те, що довести їх завідому неправосудність навіть теоретично неможливо, оскільки він дає власну оцінку нормативним актам, відображає бачення більшості складу суду.

Ухвали суду з організаційних питань ведення судового провадження не можуть бути підставою для кримінальної відповідальності, а предметом ст. 375 КК мають бути лише рішення суду по суті справи, а також рішення, які приймаються на досудових стадіях провадження у кримінальній справі, пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян

Іншим питанням щодо застосування ст. 375 КК є визначення такої необхідної властивості рішення суду, як його неправосудність. Варто зауважити, що ані в теорії, ані в чинному законодавстві немає визначення цього терміна. Неправосудність — категорія суто оціночна. Більшість науковців у галузі права визнає неправосудними ті рішення, що прийняті з грубим порушенням матеріального чи процесуального права, яке не відповідає вимогам законності та обґрунтованості, а його наступне скасування, зміна судом вищої інстанції тощо, не є обов'язковою умовою⁸. Дослідниця Л.Є. Виноградова пропонує дати офіційне тлумачення поняття «неправосудний вирок (рішення,

постанова, ухвала)» у такій редакції: «неправосудним вироком (рішенням, постановою, ухвалою) суду є незаконний або необґрунтований судовий акт, винесений умисно або в результаті недбалості, які потягли або могли потягти за собою істотну шкоду правам чи інтересам громадян або інтересам держави»⁹.

Визначаючи неправосудність рішення суду, насамперед слід оцінювати дотримання судом законодавства при постановленні рішення. Вимоги до форми і змісту рішень містяться в процесуальних кодексах і деяких постановах Пленуму Верховного Суду України (зокрема: від 12 червня 2009 р. № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду»; від 12 червня 2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції»; від 30 травня 2008 р. № 6 «Про практику застосування кримінально-процесуального законодавства при попередньому розгляді кримінальних справ у судах першої інстанції»; від 24 жовтня 2008 р. № 12 «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» тощо).

Практика застосування кримінального закону свідчить, що існують такі види неправосудних вироків суду, як неправосудні вирoki щодо кваліфікації вчиненого злочину (засудження невинної особи) або виправдовувальний вирок стосовно винної особи та неправосудні вирoki щодо призначеного покарання (несправедливо м'якого чи суворого). На нашу думку, неправосудність вироку за цією обставиною в сучасних умовах практично неможливо довести, врахову-

ючи зміни, внесені останнім часом до статей 66, 68, 69¹ КК, які містять положення про обов'язкове (імперативне) пом'якшення покарання при незакінченому злочині, а також за умови щирого каяття та добровільного відшкодування завданої шкоди.

Окремо виділяють неправосудні рішення про звільнення від кримінальної відповідальності. Доцільно звернутися до підпункту 3 п. 21 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво», де зазначено, що суд, установивши, що особа, яка дала хабар, звільнена від кримінальної відповідальності незаконно (зокрема, що хабар у неї не вимагали або вона заявила про цей хабар у зв'язку з тим, що про цей злочин стало відомо органам влади), за наявності клопотання прокурора повинен вжити передбачених ст. 278 КПК заходів для притягнення її до відповідальності.

Найскладнішими, на нашу думку, є випадки, коли треба визначити неправосудність судових рішень за

⁸ Див.: Уголовное право. Особенная часть / Под ред. Н.И. Ветрова и проф. Ю.И. Ляпунова. — М., 1998. — С. 653—655; Бажапов в М.І. Злочини проти правосуддя. — Х., 1996. — С. 11—13.

⁹ Див.: Виноградова Л.Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: Дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2004. — 187 с.

ознакою суттєвого порушення процесуальних норм. Не всі порушення процесуальних норм, навіть ті, що тягнуть скасування рішення суду, можуть бути віднесені до неправосудних. Оцінка порушення суддею процесуальних норм, суттєвість, очевидність такого порушення доводяться у кожному конкретному випадку виходячи з обставин справи. Наприклад, розгляд справи без підсудного за його обов'язкової участі є безумовним істотним порушенням процесуальних норм і підставою для скасування рішення суду в апеляційному порядку (підпункт 6 п. 2 ст. 370 КПК).

Найскладнішим питанням щодо кваліфікації неправосудності судових рішень є суперечність між незалежністю суддів, яка передбачає свободу розсуду судді при оцінці норм закону, що має бути застосований у справі, та правом особи на оскарження рішення суду, яке є засобом виправлення судових помилок і кримінально-правовою оцінкою неправосудності рішення суду.

Принцип незалежності суддів закріплений у п. 1 ст. 129 Конституції, ст. 14 Закону від 7 лютого 2002 р. № 3018-III «Про судоустрій України», багатьох міжнародно-правових актах, а також відображений в усіх процесуальних кодексах.

Найскладнішим питанням щодо кваліфікації неправосудності судових рішень є суперечність між незалежністю суддів, яка передбачає свободу розсуду судді при оцінці норм закону, що має бути застосований у справі, та правом особи на оскарження рішення суду, яке є засобом виправлення судових помилок і кримінально-правовою оцінкою неправосудності рішення суду

У п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8 «Про незалежність судової влади» (далі — постанова Пленуму від 13 червня 2007 р. № 8) роз'яснено, що незалежність суддів є основною передумовою їх об'єктивності та неупередженості, і, виходячи з цього, суддя при здійсненні правосуддя підкоряється лише закону і нікому не підзвітний. Суддям забезпечується свобода неупередженого вирішення судових справ відповідно до їх внутрішнього переконання, що ґрунтується на вимогах закону. Рішення в судовій справі має ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному дослідженні всіх обставин справи, під час якого не може надаватися перевага правовій позиції будь-якого учасника судового процесу, в тому числі прокурорів, захисників, представників юридичних чи фізичних осіб.

При постановленні рішення суддя користується суддівським індемнітетом, який виключає відповідальність судді за правову позицію у справі, якщо така позиція укладається в норми, передбачені законом. Наприклад, кожна стаття Особливої частини КК має мінімальну та максимальну межу призначення покарання: від найбільш м'якого до найсуворішого). Вибір судді у цьому випадку буде залежати як від положень Загальної частини КК, обставин справи, так і від осо-

бистого переконання. Це його правова позиція у справі. Міжнародно-правові стандарти і чинне законодавство в такому випадку стають на захист судді. Так, відповідно до п. d Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 13 жовтня 1994 р. № (94)12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» судді мають бути цілком вільними у винесенні неупередженого рішення у справі, яку вони розглядають, покладатись на своє внутрішнє переконання, власне тлумачення фактів та чинне законодавство. У п. 4 постанови Пленуму від 13 червня 2007 р. № 8 також вказано, що суддя не зобов'язаний давати будь-які пояснення щодо розглянутих справ або справ, які знаходяться в його провадженні, а також надавати їх будь-кому для ознайомлення, крім випадків і порядку, передбачених законом.

У теорії й практиці виникають труднощі з визначенням того, де пролягає межа між правовою позицією у справі й завідомо винним порушенням чинного законодавства. Як стверджують практикуючі судді, визначити цю межу вкрай складно, а подекуди і взагалі неможливо, оскільки йдеться про суб'єктивну оцінку положень чинного законодавства.

Ще одним складним моментом у кваліфікації постановлення завідомо неправосудного рішення суду є судова помилка, тобто необережна неправильна оцінка справи. Традиційно вважають, що механізм усунення судових помилок — це оскарження рішення в суді вищої інстанції. Процесуальне законодавство передбачає порядок оскарження судових рішень, а також підстави для їх скасування, які в цілому є спільними для всіх видів судочинства. Виникає питання: чи можуть ці обставини бути підставами для притягнення судді до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК? Позитивна відповідь означитиме, що кожного суддю можна притягнути до кримінальної відповідальності за постановлення рішення, яке надалі скасував чи змінив суд вищої інстанції. Згідно з даними Державної судової адміністрації України у 2006—2008 рр. в апеляційному порядку оскаржувалося 2,5—3 % з усіх постановлених рішень суду першої інстанції¹⁰. Не можна притягти до відповідальності суддів місцевих судів за всі рішення, що скасовують або змінюють апеляційні та касаційні суди. Згідно з п. 10 постанови Пленуму від 13 червня 2007 р. № 8 виключне право перевірки законності та обґрунтованості судових рішень має відповідний суд за процесуальним законодавством. Оскарження у будь-який спосіб судових рішень, діяльності судів і суддів щодо розгляду та вирішення справи поза передбаченим процесуальним законом порядком у справі не допускається, і суди повинні відмовляти у прийнятті позовів та заяв із таким предметом. З огляду на це виникає потреба у

¹⁰ Див.: Інформаційно-аналітичні матеріали діяльності Державної судової адміністрації з питань організаційного забезпечення судів // Інформація про стан здійснення судочинства місцевими та апеляційними судами України у 2006, 2007 та 2008 рр. — К., 2008. — 284 с.

встановленні більш чітких критеріїв визначення неправосудності рішення суду, які мають бути відображені, наприклад, у примітці до ст. 375 КК, частково — у відповідній постанові Пленуму Верховного Суду України з питань застосування цієї статті. По-перше, зазначена стаття повинна стосуватись лише рішень суду по суті справи, тих, що пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян у кримінальному судочинстві. Організаційно-розпорядчі акти суду, а також рішення Конституційного Суду України не можуть бути предметом злочину, передбаченого ст. 375 КК. До таких актів не можна відносити й акти суду, що не підлягають оскарженню. Крім того, суттєвою умовою визнання неправосудності рішення суду може стати встановлена судом вищої інстанції незаконність такого рішення.

Згідно з тлумаченням диспозиції ст. 375 КК діяння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони цього злочину передбачає постановлення судового рішення, тобто повинні бути виконані такі дії, як складання документа, підписання та проголошення в судовому засіданні. Після цього у відведений законом проміжок часу рішення суду набуває законної сили. Однак для кримінально-правової кваліфікації діяння час набуття законної сили судовим рішенням, його виконання, наслідки тощо значення не мають. Злочин вважається закінченим з моменту винесення і проголошення рішення суду. Отже, можна стверджувати, що досліджуваний нами склад злочину є формальним, оскільки активна поведінка винного (судді) вичерпується складанням відповідного процесуального документа, підписанням його та проголошенням у судовому засіданні (доведенні до відома учасників процесу).

Суддю у відставці можна притягнути до відповідальності за ст. 375 КК у випадку, якщо він постановив завідомо неправосудний вирок, перебуваючи на посаді судді, а вже після цього пішов у відставку, оскільки на момент вчинення злочину він мав усі ознаки суб'єкта зазначеного злочину. Отже, підстав для звільнення його від відповідальності немає

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 375 КК, є спеціальним, тобто ним може бути лише суддя або колегія суддів, яка постановляє рішення. Якщо рішення у справі постановлено колегіальним складом суддів за участю народних засідателів, то останні не можуть бути притягнуті до відповідальності за постановлення завідомо неправосудного рішення, оскільки диспозиція статті сформульована таким чином, що йдеться лише про суддю, тобто про професійного суддю, який набув цього статусу згідно з чинним законодавством. Народні засідателі та присяжні, які за умови участі в процесі набувають статус суддів, навіть теоретично не можуть бути притягнуті до відповідальності за цей злочин, оскільки вони не професійні юристи, тобто не можуть умисно неправильно застосувати певну норму закону. Отже, в діях непрофесійних суддів буде відсутній один із елементів складу злочину —

прямий умисел, який є обов'язковим у цьому випадку. Подібним чином, на нашу думку, повинно вирішуватися питання і щодо третейського судді.

При визначенні суб'єкта цього злочину виникає питання: чи можна притягнути до відповідальності за ст. 375 КК суддю у відставці? Право на відставку передбачене ст. 43 Закону № 2862-ХІІ і означає право судді на звільнення від виконання обов'язків за власним бажанням або у зв'язку із закінченням строку повноважень за наявності стажу роботи на посаді судді не менше 20 років. Відставка судді є підставою для припинення його повноважень (п. 9 ч. 5 ст. 126 Конституції), однак за суддею у відставці зберігається звання судді й гарантії недоторканності й соціального захисту діючого судді. На нашу думку, суддю у відставці можна притягнути до відповідальності за ст. 375 КК у випадку, якщо він постановив завідомо неправосудний вирок, перебуваючи на посаді судді, а вже після цього пішов у відставку, оскільки на момент вчинення злочину він мав усі ознаки суб'єкта зазначеного злочину. Отже, підстав для звільнення його від відповідальності немає.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 375 КК характеризується прямим умислом. Ознака «завідомості», як правило, використовується при характеристиці інтелектуального моменту умисної форми вини, застосовується для інформування про особливе психічне ставлення винного до окремих фактичних ознак злочину і допускає достовірну обізнаність, знання особи про ці визначені обставини¹¹. У такому випадку достовірність стосується знання про факт винесення неправосудного рішення, пору-

шення закону при відправленні правосуддя. Відсутність такого усвідомлення або його невстановлення можуть свідчити про відсутність складу злочину і вчинене може розглядатися лише в межах дисциплінарного проступку судді або як судова помилка.

Закон не конкретизує мотиви вчинення злочину, передбаченого ст. 375 КК, але у випадку, якщо суддя приймає незаконне рішення з корисливих чи інших особистих інтересів, вчинене кваліфікується згідно з ч. 2 ст. 375.

Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що удосконалення норм кримінального закону про відповідальність суддів не може відбуватися без удосконалення норм суміжних галузей, які регламентують механізм притягнення суддів до кримінальної відповідальності. Основним завданням у цьому напрямі є досягнення розумного балансу між такими важливими засадами, як незалежність та недоторканність суддів і відповідальністю суддів за рішення, які вони приймають.

¹¹ Див.: Орлов П. Завідомість як ознака вини // Радянське право. — 1984. — № 6. — С. 54—57; Парог А. И. Общая теория вины в уголовном праве. — М., 1980. — С. 54.